

بررسی نقش تحریم‌های اقتصادی بر امنیت ملی با تأکید بر تحریم‌های ایالات متحده آمریکا بر جمهوری اسلامی ایران

نرجس سادات حسینی نصرآبادی^۱

چکیده

با توجه به اینکه تحریم‌های اقتصادی، امنیت کشور را متحول، شکل و ابعاد آن را دچار تغییرات بنیادین می‌کند و در صورت عدم توجه و مدیریت آثار تخریبی زیادی به وجود می‌آورد که از جمله آنها می‌توان به تشدید جدال طبقاتی، دو قطبی شدن جوامع و تهدید امنیت اجتماع در اثر دسترسی بدون برنامه‌ریزی به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و تهدید ارزش‌های جامعه و تخصیص سرمایه بدون توجه به نیازهای مردم اشاره کرد، اما با وجود تأثیرات منفی، سیاست دفاعی ایران به گونه‌ای تدوین و اجرا شده است که آثار مثبتی مانند ایجاد اقتصاد مقاومتی و خودکفایی و استقلال تولیدی را نیز به همراه داشته است. بنابراین، نقش تحریم‌های اقتصادی دوسویه است. از یکسو؛ باعث مشکلات اقتصادی و تبعات نامطلوب شده است و از سوی دیگر، در برخی زمینه‌ها و حوزه‌ها موجبات عدم وابستگی ایران را فراهم ساخته و در این شرایط سخت با ترفندهای دولت-ملت موجبات افزایش امنیت ملی را ایجاد کرده است. هدف اصلی از این تحقیق مطالعه چگونگی و شدت تأثیرگذاری ابزار تحریم بر امنیت و سیاست دفاعی و استراتژی‌های بکار گرفته شده توسط جمهوری اسلامی ایران است. مردم در راستای آگاه کردن مدیران و سیاست‌گذاران با شرایط بحرانی تحریم برای اعمال برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های منطقی تر است. استفاده از تحریم‌های اقتصادی علیه ایران مهم‌ترین ابزار تهدید امنیت ملی توسط آمریکا محسوب می‌شود. این تحقیق بنیادی با تکیه بر روش توصیفی و تحلیلی در صدد بررسی سیاست دفاعی ایران در عصر تحریم‌ها است. نتایج تحقیق نشان داده است که تحریم‌ها و ممنوعیت‌های تجاری که بعد از برجام بر ایران تحمیل شده؛ امنیت ملی را با چالش روبرو کرده است اما سیاست دفاعی ایران و استراتژی‌های بکار گرفته شده توسط مسئولین آثار منفی تحریم‌ها را تا حد زیادی کاهش داده است.

واژگان کلیدی: ایران، آمریکا، سیاست دفاعی، تحریم، امنیت ملی

Investigating the Role of Economic Sanctions on the National Security Emphasizing the US Sanctions against the Islamic Republic of Iran

Narjes Sadaat Huseini Nasr Abadi¹

Abstract

Since economic sanctions change the State security and its form and dimensions fundamentally, and in case of lack of attention and failure to manage its many destructive impacts including escalation of class conflict, polarization of the society and the threat of the society security due to unplanned access to information and communications technology (ICT) and the threat of the society's values and allocation of capitals without paying attention to people's needs, regardless of the negative impacts, Iran's defensive policy has been codified and conducted in a manner that it provided such positive impacts as creating the Resistance Economy and self-sufficiency and production independence, Therefore; the role of economic sanctions are two-faceted. From one part, they cause economic problems and unfavorable consequences and from the the other part, in some cases and fields, they contribute to Iran's independence and under such tough conditions, they contribute to the optimization of national security, as well. This research is primarily intended to study the manner and intensity of the effect of sanction tools on security and defense policy employed by the Islamic Republic of Iran. People, in line with informing managers and policy-makers about the critical situation of the sanctions to implement plannings and policy-making are more logical. Employing economic sacnctions against Iran is considered as the most important threat tool from the US part. This fundamental research, with an emphasis on the descriptive-analytical method, attempts to review Iran's defensive policy in the sanctions era. The results of the research show that sanctions and trade ban which have been imposed after JCPOA, has challenged the national security, but Iran's defensive policy and the strategies employed by our authorities have diminished the negative impacts of the sacntions to some extent.

Key Words: Iran. America, defensive policy, sanction, national security

1. PhD in Geopolitics, Tehran University, corresponding author hossainy_65@ut.ac.ir

امروزه، ارتباط مستحکمی بین امنیت ملی کشورها و اقتصاد با یکدیگر در سطوح مختلف از جمله در سطح جهانی بسیار درهم تنیده و گسترده شده است. از جمله زیان‌های تحریم آسیب‌پذیری کیفیت زندگی کشورها و در نتیجه امنیت مردم است. در دنیای امروز، تمامی حکومت‌های ملی از مجرای جریان سرمایه یا انتظام بخشی مستقیم نهادی، تحت تاثیر انتظام بخشی مالی هستند. یکی از اصول اساسی عمل‌گرایی از سال‌های ۱۹۸۰ به بعد این بود که دولت باید به هر قیمتی نهادهای مالی را حمایت کند، چون زیربنای امنیت ملی در دست اقتصاد است، در واقع، اقتصادهای ملی و امنیت ملی، به میزان زیادی به هم وابسته و درهم تنیده شده‌اند و موضوعات اقتصادی با ضرورت‌های راهبردی کشورها رابطه ارگانیک پیدا کرده است. بنابراین، در این تحقیق به ارتباط تحریم و امنیت پرداخته می‌شود.

زیربنای امنیت ملی در دست اقتصاد است، که دولت حامی و پشتیبان آن است. در واقع، امنیت ملی بر حسب قدرت و پویایی اقتصادی سنجیده می‌شود. بنابراین، دنیای رو به جهانی‌سازی به عنوان جهانی توصیف می‌شود که در آن چالش‌هایی اقتصادی جایگزین چالش‌های نظامی می‌شوند و ملت‌ها برای ارتقای امنیت ملی عمدتاً بر ابزارهای اقتصادی تکیه می‌کنند (صیادزاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۳). پس، در ایران امروز، با اوضاع اقتصادی موجود، امنیت ملی، با چالش روبرو است و مسئولان باید به دنبال راهکارهایی موثر باشند تا از تحریم‌های اقتصادی به مثابه جاده استقلال و پیشرفت بهره‌گیرند و در سایر حوزه‌های مستعد برنامه‌های پیشرفت و توسعه را دنبال کنند.

تحریم‌های اقتصادی به طور مستقیم و غیرمستقیم بر ابعاد دیگر از جمله سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مؤثر است و مسئله تحریم اقتصادی نیز به عنوان یکی از ابزارهای استکبار جهانی علیه ایران است. بنابراین، ضرورت دارد تهدیدات و آسیب‌های احتمالی شناخته شود تا زمینه کنترل آن‌ها و بهره‌برداری از فرصت‌ها در جهت مقابله با تهدیدها فراهم آید. به نظر می‌رسد.

امروزه تهدیدها به سمت تهدیدهای نرم سوق پیدا کرده است. تهدیدهای نرم به دلیل کم هزینه‌تر بودن، تأثیر بر عوامل نرم افزارانه حوزه اقتدار ملی، استفاده نکردن از روش‌های خشونت‌آمیز و... بیش از پیش مورد نظر دشمنان است. هدف ویژه تهدید مختل کردن و در نهایت از بین بردن امنیت یک جامعه و در نهایت نابودی حاکمیت است. آنچه مسلم است هر سازمانی برای بقای خود نیازمند مصون‌سازی در مقابل تهدیدات و مواردی که موجودیت را به خطر می‌اندازد می‌باشد.

هدف این تحقیق تبیین رابطه تحریم‌های اقتصادی و امنیت ملی و سیاست دفاعی ایران در برابر تحریم‌ها است.

سؤال اصلی تحقیق این است که تحریم‌ها چه تاثیری بر امنیت ملی ایران گذاشته است؟ ایران در برابر تحریم‌های اقتصادی چه سیاست دفاعی را در پیش گرفته است؟ در این راستا، به نظر می‌رسد که، بکارگیری منطقی سیاست‌های آزادسازی تجاری و حمایت‌های اقتصادی دولت، به ویژه از طریق هم‌گرایی با ترتیبات تجاری بین‌المللی، همچون سازمان جهانی تجارت به منظور دستیابی به مهم‌ترین اهداف جنبه‌های اقتصادی، یعنی توسعه و رفاه اقتصادی راهکاری مناسب برای حفظ امنیت ملی باشد.

روش شناسی تحقیق

این پژوهش، از نوع بنیادی است و روش جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش اسنادی و کتابخانه‌ای و شیوه تحلیل اطلاعات نیز توصیفی - تحلیلی مبتنی بر روش شناسی کیفی می‌باشد. در این راستا و برای دستیابی به یک نتیجه درست و شفاف در این پژوهش مبتنی بر استنتاج عقلانی کوشش گردیده به بررسی و تبیین تأثیر تحریم‌های اقتصاد بر امنیت ایران پرداخته شود. بنابراین، با به کارگیری متغیرهای اصلی مانند تحریم، اقتصاد، امنیت سعی بر آن است که به یک نتیجه قابل تعمیم برسیم.

پیشینه پژوهش

در موضوع تحریم‌ها به دلیل اهمیتی که در حوزه سیاست عملی داشته طیف متنوع از منابع منتشر شده است که می‌توان آن را در دو سطح تحلیل کرد:

چندین مقاله با موضوع محوری تحریم منتشر شده است که به تحلیل آثار تحریم‌ها پرداخته شده است. در این پژوهش‌ها در زمینه تحریم‌های اقتصادی مطالعه‌های وسیعی صورت پذیرفته که اغلب پژوهشگران به چرایی و چگونگی تحریم‌ها، انواع تحریم‌ها، و همچنین آثار آن در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی پرداخته‌اند ساجدی و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی تشدید آثار تحریم‌های یک جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند و معتقدند که دولت ترامپ معتقد است که برای موفقیت تحریم‌ها استمرار آن‌ها باید حفظ شود شریعتی فیض آبادی (۱۳۹۹)، به بررسی آثار منفی تحریم‌ها و فشارهای دولت آمریکا بر ورزش ایران تاکید کرده

است. رسولی ثانی آبادی (۱۳۹۹) معتقد است که شروع دولت حسن روحانی همراه با بکارگیری سیاست جدی در برابر قدرت‌های بزرگ بین‌المللی در خصوص مسائل هسته‌ای ایران بوده است. وی علت تغییر راهبردی مسئولین کشور را فشار تحریم‌ها بر ضد ایران دانسته است. خادمی و همکاران (۱۴۰۰) در رابطه با آثار تحریم‌ها بر کیفیت زندگی مردم مطالعه کرده‌اند و معتقدند که تحریم‌ها بر شاخص‌های زندگی در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی تأثیر مستقیم و منفی داشته‌اند. مختاری (۱۳۹۴) به بررسی آثار تحریم‌های بین‌المللی بر قدرت ملی ایران پرداخته است. و به ایین نتیجه رسیده است که قدرت ایران از تحریم‌ها تأثیر منفی گرفته است. همچنین، افرادی مانند صادقی جقه، ۱۳۹۵؛ نیکنما، ۱۳۹۵؛ روحانی و همکاران، ۱۳۹۳؛ رستمی، ۱۳۸۶ در زمینه تحریم‌های اقتصادی داده‌هایی منتشر کرده‌اند.

مبانی نظری

سیاست دفاعی:

دفاع به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که انسان برای حفظ و حراست از حیات، اعتقادات، سرزمین و... خود در برابر خطرانی که او را تهدید می‌کند، انجام می‌دهد. در موضوع، سیاست دفاعی، سازوکار فلسفی و واقع‌گرایانه در موضوع دفع دشمن و بازدارندگی مؤثر، یک قاعده‌ی مبنایی است که اقدامات دفاعی را هدایت می‌کند یا تحت تأثیر قرار می‌دهد و می‌تواند به عنوان راهنمای عمل یا مبنایی برای پایداری و مقاومت در برابر ظلم و تجاوز معرفی شود. بنابراین، فایده و دستاورد عمده‌ی تعیین اصول در مقوله‌ی دفاعی، پی‌ریزی شالوده‌ای است که بتوان با اتکال به آن، ساختارهای لازم و مستحکم دفاعی و بازدارنده را ایجاد کرد تا این اصول بنیادین، استحکام روبنای آن را تضمین کند. بر این اساس، تفکر در مبانی اندیشه‌ی دفاعی اسلام، از مقدمات اولیه‌ی تنظیم امور دفاعی جامعه‌ی اسلامی به شمار می‌رود (واثق و حسینی، ۱۳۹۵: ۹۴).

امنیت ملی

بسیاری از اندیشمندان، امنیت ملی را نهادی ابهام‌آمیز دانسته‌اند. این امر از یک سو به جنبه‌های ذهنی و روانی مفهوم مزبور مربوط می‌شود، و از سوی دیگر از ماهیت پیچیده‌ی آن ریشه می‌گیرد، که عناصر مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی را شامل می‌گردد. از نظر ریچارد اولمان،

تعریف امنیت ملی، صرفاً (و یا حتی به طور عمده) بر مبنای جنبه نظامی، تصور عمیقاً نادرستی از امنیت را به ذهن متبادر می‌کند (هافندرون، ۱۳۷۱: ۳). در واقع، امنیت ملی مفهومی چندوجهی است و به همین دلیل در مفهوم آن اختلاف نظر زیادی وجود دارد. توانایی یک ملت برای حفاظت از ارزش‌های حیاتی داخلی در مقابل تهدیدهای خارجی و از اینکه کشورها سیاست‌ها و تصمیمات لازم را برای حمایت از ارزش‌های داخلی در مقابل تهدیدهای خارجی اتخاذ می‌کنند (شماعی زاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۴). امنیت شامل شرایط و فضایی (اعم از ملی و فراملی) است که یک کشور در آن قادر است اهداف و ارزش‌های حیاتی مورد نظر خود را در سطح ملی و بین‌المللی گسترش دهد، یا حداقل در برابر تهدیدات بالقوه و بالفعل عوامل داخلی و خارجی، آن‌ها را حفظ نماید. حفظ جان، مال و آزادی مردم، تمامیت ارضی کشور، حفظ استقلال و حاکمیت نظام سیاسی و اقتصادی کشور نیز به‌عنوان مهم‌ترین اجزای تشکیل‌دهنده امنیت ملی معرفی شده‌اند و در این میان رفاه اقتصادی، حفظ و افزایش قدرت و پرستیژ کشور از جمله اهداف حیاتی به حساب آمده‌اند (موسوی ۱۳۹۳: ۱۴۳). امروزه، امنیت اقتصادی به جدی‌ترین نگرانی‌های دولت‌ها تبدیل شده که نتیجه اصلی آن تحکیم بنیان‌های اقتصاد ملی و رهاندن آن از آسیب وابستگی به کشورهای دیگر است. برای نمونه، اقتصاد کشورهای در حال توسعه به کشورهای بزرگ صنعتی وابسته شده است، که از وجوه مهم این واقعیت، تک محصولی بودن و وابستگی شدید به سرمایه و کالا و تکنولوژی کشورهای پیشرفته است که امنیت اقتصادی این کشورها را سخت آسیب‌پذیر نموده است. تأمین استقلال اقتصادی کشورهای در حال توسعه از مهم‌ترین شرایط پیش‌برد امنیت ملی آن‌هاست. در این خصوص، توسعه اقتصادی، نقش مهمی در تأمین امنیت دارد (تودارو، ۱۳۷۷: ۶). به طوری که در روابط میان قدرت‌های جهانی، رقابت در اطراف مسائلی چون تولید بهترین محصولات، ارتقای سطح زندگی مردم، برخورداری از نیروی کار تحصیل کرده و ماهر، سرمایه‌گذاری در تولیدات صنعتی، تحقیق و توسعه و تأسیسات زیربنایی و مانند این‌ها دور می‌زند (موسوی، ۱۳۹۳: ۱۴۴). رابرت ماندل، امنیت اقتصادی را «میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین‌المللی» می‌داند (ماندل، ۱۳۷۹: ۸۷). اقتصاد تابعی از ضرورت‌های امنیت ملی محسوب می‌شود. **تری لین کارل**، تلاش دارد تا رابطه‌ای ساختارمند بین اقتصاد، سیاست و امنیت ایجاد کند. می‌معتقد است: روندهای موجود اقتصاد بر معادله امنیت تأثیرگذار می‌باشد (کارل، ۱۳۹۰: ۱۴). از نظر **فریدمن**، امنیت را باید به عنوان بخشی از راهبرد ژئوپلیتیکی کشورهایی دانست که نیاز آنان

به انرژی در حال افزایش است (فریدمن، ۱۳۸۸: ۳۴). بنابراین، تعامل دوسویه میان اقتصاد و امنیت ملی - به‌ویژه با محوریت «تحریم» مورد توجه خاص قرار دارد.

تحریم

تحریم فعالیتی است که به وسیلهٔ یک یا چند بازیگر بین‌الملل علیه یک یا چند کشور دیگر و با هدف مجازات این کشورها از طریق محروم ساختن آنها از انجام دادن برخی مبادله‌ها یا ادارا ساختن آنها به پذیرش هنجارهایی معین و مهم (از دید مجریان تحریم) اعمال می‌شود. یا آن را می‌توان انصراف یا تهدید به انصراف تعمدی از جانب یک دولت از برقراری روابط در حوزه‌های مختلف دانست (Ataev, 2013: 5). با توجه به این موضوع، کشورهای تحریم‌کننده سعی می‌کنند با وضع تحریم‌های تجاری و مالی هزینه‌هایی بر کشور مورد نظر وارد کنند (Hufbauer et al., 2007). تحریم سلسله اقدام‌هایی است که بدون استفاده از قوای تهدید علیه کشور، هدف یا فرد مورد نظر اعمال می‌شود (Malloy, 1990: 301). «داکس^۱، تحریم‌های بین‌المللی را تنبیهایی می‌داند که در قالب تبعات اعالم شدهٔ ناکامی هدف در تبعیت از استانداردها یا الزامات بین‌المللی، اعمال شده است (آقایی و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۱). هنری بنین و رابرت گیلپین^۲، تحریم را «دستکاری روابط اقتصادی به منظور دستیابی به اهداف سیاسی» می‌دانند که «برای تهدید به مجازات اقتصادی و یا اعمال آن با هدف مجبور کردن یک جامعه به تغییر سیاست یا حکومت خود» به کار می‌رود (بیات، ۱۳۹۵: ۴۴). تحریم‌ها از نظر موضوع ابزاری به دو دسته تحریم‌های اقتصادی و غیراقتصادی طبقه‌بندی می‌شوند؛ تحریم‌های غیراقتصادی نظیر صادر نکردن ویزا برای مقامات دولت تحریم‌شونده در یک سازمان بین‌المللی، مخالفت با پیشنهاد کشور تحریم‌شونده برای میزبانی وقایع مهم بین‌المللی همچون برگزاری مسابقات جام جهانی، المپیک و... به وسیله ابزارهایی جز تحمیل هزینه‌های اقتصادی قابل دستیابی هستند؛ تحریم‌های اقتصادی از جنبه‌های تجاری و مالی برخوردارند که در تحریم‌های تجاری، ممنوعیت‌ها و محدودیت‌هایی در زمینه صادرات و واردات اعمال می‌شود. اما در تحریم‌های مالی، تحریم‌کننده از انجام معاملات مالی، نقل و انتقالات پول و سرمایه‌گذاری خودداری می‌کند و با استفاده از نفوذ خود در مؤسسه‌های مالی بین‌المللی از هرگونه همکاری فنی، سرمایه‌گذاری رسمی و انعقاد قراردادهای وام جلوگیری

1. Dox

2. Henry Benin and Robert Gilpin

می‌کند. لازم به ذکر است شدیدترین شکل تحریم‌های مالی، انسداد یا مصادره دارایی‌های کشور تحریم شونده^۱ به نظر می‌رسد اثر تحریم‌های تجاری، بیشتر با رهبران آن‌ها است. (آقایی و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۱). **هافبائر و اسکات**^۲، با روش‌های آماری و تحقیقات محاسباتی به این نتیجه رسیده‌اند که «تحریم‌های اقتصادی، تاثیرات زیادی بر رفاه اقتصادی یا همان امنیت اجتماعی دارد. (Hufbauer & Schott: 2012: 13) **جفری کمپ**^۳، مطلوبترین ابزار مهار ایران هسته‌ای را اتخاذ تحریم چندجانبه می‌داند که در آن اتحادیه اروپا، آمریکا حضور داشته باشند. و **پاتریک کلاوسون**^۴، مذاکره هسته‌ای با جمهوری اسلامی ایران را به دلایل انعکاس منفی آن در دولتهای میانه روی عرب متحد آمریکا در منطقه و مغایرت با اهداف اعلانی آمریکا در طرح خاورمیانه بزرگ و ایجاد این تصور در هیئت حاکمیت جمهوری اسلامی ایران که هرگونه نزدیکی به تولید تسلیحات هسته‌ای قدرت مانور و چانه زنی آنان در مذاکرات را افزایش می‌دهد، مفید نمی‌داند. وی، معتقد به جایگزینی گزینه‌های امنیتی به جای گزینه‌های اقتصادی با بهره برداری از دو تاکتیک «انزوای سازی و مهار و بازدارندگی» است (مهربان، ۱۳۹۸: ۱۵۵). **گری سیک**^۵، معتقد است مهم‌ترین راه کار مؤثر برای مهار فعالیتهای هسته‌ای ایران و توقف فرایند غنی سازی ایجاد نارضایتی عمومی در داخل از طریق تصویب تحریم‌های درازمدت مرحله‌ای و پلکانی است؛ زیرا تحریم‌ها و فشارهای شدید و مقطعی باعث تقویت وحدت ملی و بسیج افکار عمومی علیه آمریکا می‌شود. **دیوید کی**^۶، معتقد است، آمریکا باید به منظور انزوای مؤثر ایران گزینه اعمال تحریم‌های ائتلافی و هوشمند خارج از چارچوب شورای امنیت را پیگیری کند. **کنث ام. پالک**^۱، معتقد است که «پاشنه آشیل» و نقطه ضعف ایران در اقتصاد نهفته است که در حد مطلوب نمی‌باشد. اولین اثر اقتصادی بر توده مردم این است که می‌تواند به شورش‌های داخلی منجر شود؛ بنابراین، رژیم ایران تنها با انتخاب یکی از دو گزینه زیر مواجه است: از برنامه‌های اتمی خود منصرف شود و در عوض از «مشوقهای اقتصادی» بهره مند گردد یا به فعالیتهای اتمی خود ادامه داده و در عوض آسیب‌های گسترش عمق و دامنه تحریم‌های همه جانبه را بپذیرد (همان، ۱۵۶). **خوان زاراته**، این تحریم‌های مالی

1. Midfielder and Scott
2. Jeffrey Camp
3. Patrick Clawson
4. Gary Sick
5. David Ki
6. Cont..M. Palk

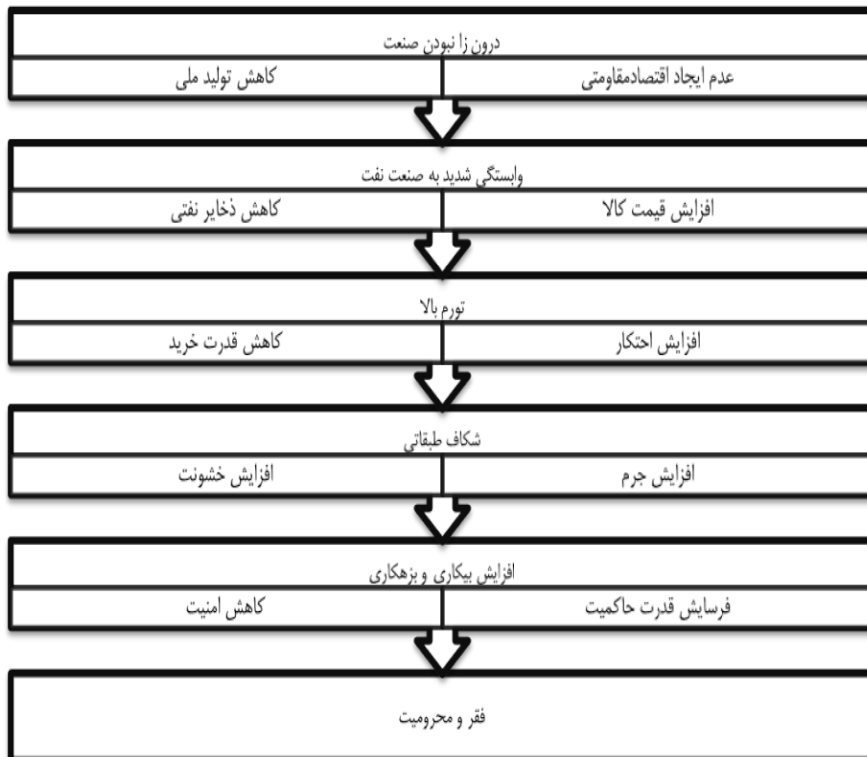
را «جنگ مالی» می‌نامد و معتقد است: ما در عصر جدیدی از جنگ‌های مالی زندگی می‌کنیم؛ توانایی اختلال و قطع جریان‌ها و شبکه‌های مالی دشمنان ما، ابزار استراتژیک متفاوتی را در اختیار ایالات متحده قرار داده است. جنگ‌های مالی سریعاً توسعه خواهند یافت و اینک بخش مرکزی استراتژی‌های امنیت بین‌الملل را شکل داده‌اند. اینک تغییر نگاه‌ها به تحریم مالی و کارآمدی آن، فراتر از دست نوشته‌های فردی رفته و جای خود را در اسناد امنیت ملی ایالات متحده نیز باز کرده است؛ برای نمونه در استراتژی ملی مقابله با تروریسم آمریکا چنین آمده است: رویکرد اول آمریکا (شعار سیاسی ترامپ)، راهنمای قدرت آمریکا خواهد بود که از هر ابزاری به منظور مقابله با تروریسم از جمله، گزینه نظامی، عملیات‌های اطلاعاتی، دیپلماسی و ابزارهای مالی، در داخل و خارج آمریکا و همچنین در فضای سایبر استفاده خواهد کرد (نوری، ۱۳۹۹: ۱۱۰). **دیوید کوهن**، معاون دستیار وزیر خزانه داری و معمار اصلی تحریم‌های ایران چنین می‌گوید: خزانه داری به نحو روزافزونی در ترسیم و عینیت بخشیدن به قدرت آمریکا در راستای طیف متنوعی از اهداف امنیت ملی نقش مرکزی ایفا می‌کند. اکنون پس از یک دهه توانایی خزانه داری در اثرگذاری بر اهداف، در استراتژی امنیت ملی ما نهادینه شده است (نوری، ۱۳۹۹: ۱۱۱). در صورتی که با اقدامات ساختارگرانه، امنیت ملی ایران را با چالش روبرو کرده است.

یافته‌های تحقیق

۱. اقتصاد جهانی؛ فرصت‌های رشد و توسعه

گسترش اقتصاد جهانی، توانایی سیاسی حاکمیت ملی را در امر کنترل و اداره امور اقتصادی خود محدود می‌سازد (حسینی، ۱۳۹۳: ۵۶). امروزه حاکمیت دولت‌ها، خود تابعی از کل نظام سرمایه‌داری شده و نقطه اوج محدود شدن دولت‌ها همین شرکت‌های چندملیتی هستند. ما در حال حاضر در یک اقتصاد جهانی زندگی می‌کنیم که به طور کامل در گسترش و توسعه نواحی هسته‌ای تجارت کالا و سرمایه تولیدی، بین‌المللی شده و باعث جهانی شدن شتابان در مورد جریان‌ات پولی و سرمایه مالی شده است (بیلیس و اسمیت، ۱۳۸۳: ۲۴۴) و اگر کشوری بنا بر دلایل مختلف از این اقتصاد بیرون باشد دچار مشکلات زیادی در ابعاد مختلف جامعه بویژه امنیت ملی خواهد شد. عمده‌ترین عوارض این حوزه در عصر جهانی شدن که بر امنیت ملی تاثیر بسزایی دارد، در شکل (۱)، بیان شده است

شکل ۱- عوارض بیرون ماندن از اقتصاد جهانی

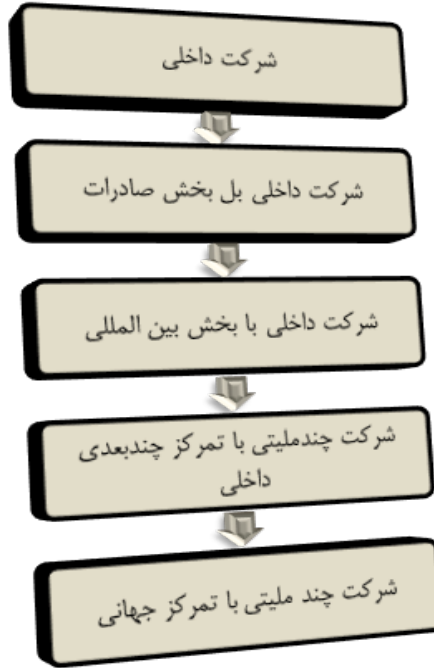

کشورها باید برای افزایش امنیت ملی خود در جریان توسعه قرار گیرند. از نظر هانگر^۱ و ویلن^۲ مراحل توسعه در سطح بین‌المللی پنج مرحله است منبع: (یزدان پناه، ۱۳۹۴: ۱۶۸) که در شکل (۲)، به آن اشاره شده است»

1. Hanger
2. violin

شکل ۲- مراحل توسعه در سطح بین‌المللی

ایران بعنوان کشوری مستعد، مستثنی از این جریان نیست و با توجه به تمام شاخصه‌ها و پتانسیل‌ها در جریان این توسعه قرار گرفته و قرار خواهد داشت.

۲. **بروز مشکلات اقتصادی ایران بعد از برجام:** تا سال ۲۰۰۷، ایران به صورت کلی یک کشور معمولی در نظام مالی بین‌المللی بود (نفیو، ۱۳۹۷: ۵۳) و بانک‌های آن دسترسی کاملی به بانکداری بین‌الملل و حتی تراکنش‌های دلاری (البته در قالب یوترن) داشتند. از این زمان ایالات متحده ابزار نوین سیاست خارجی خود را علیه برنامه هسته‌ای ایران به کار بست و در کمتر از پنج سال تا آغاز ۲۰۱۲، ارتباط نهادهای مالی ایران را از نظام مالی بین‌الملل قطع کرد. تحریم‌های مالی ایران در بخش ۵۶۱ از عنوان ۳۱ قانون ایالات متحده درج شده است. در قانون CISADA (2010) نهادهای مالی بین‌المللی از همکاری با دولت ایران در خصوص برنامه هسته‌ای و سپاه پاسداران جمهوری اسلامی منع شدند که از جمله مجازات‌های آن، قطع دسترسی به حساب کارگزاری

در بانک‌های آمریکایی است. واحد اطلاعات مالی آمریکا (فینسن) نیز در نوامبر ۲۰۱۱ کلیت جغرافیایی ایران را به عنوان «دغدغه عمده پولشویی» معرفی و نهادهای مالی بین‌المللی را از تعامل با نهادهای ایرانی برحذر داشت (fincen, ۲۰۱۱ به نقل از نوری، ۱۳۹۹: ۱۰۹).

برای رهایی از مشکلات اقتصادی و رکود تورمی که معیشت ملت ایران را با مشکلات زیادی مواجه کرده بود، دولت سعی نمود تا با استفاده از دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی، به حل این مشکل بپردازد. بدین منظور پرونده هسته‌ای ایران به تیم وزارت امور سپرده شد (دریایی، ۱۳۹۴: ۱۳). پس از یکسری مذاکرات طولانی هیأت دیپلماسی ایران با نمایندگان ارشد +۱ (روسیه، چین، آمریکا، فرانسه، انگلیس و آلمان) سرانجام بدنال دو توافق موقت وین و لوزان در تیرماه ۱۳۹۴ (۱۴ ژانویه ۲۰۱۱) برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) تحت عنوان توافق وین کسب گردید (شیرازی، ۱۳۹۴: ۳۸-۴). تحول اقتصادی ایران بعد از توافق هسته‌ای (برجام) هر چند آنقدری که انتظار می‌رفت گسترده و عمیق نبود، ولی باعث گردیده بود تا ورود برخی از شرکتهای خارجی به ایران امکانپذیر گردد. در عصر تحولات بین‌المللی و جهانی شدن و وابستگی اقتصادی کشورهای در حال توسعه، فرصت بهره‌مند شدن از امکانات بین‌المللی و سرمایه‌گذاری خارجی برای این کشورها تا حدود زیادی فراهم می‌شود. اقتصاد ایران نیز مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه با تحولات بین‌المللی گره خورده است. اما شدت عوامل و مسائل سیاسی بین‌المللی در اقتصاد ایران بسیار است. برای نمونه با یک نگاه به بازار سرمایه ایران می‌توان این مهم را دریافت که شاخص سهام در این کشور بعد از رویدادهای سیاسی مهم مربوط به ایران در صحنه بین‌الملل دچار تغییرات شگرفی می‌گردد. تصور بر این بود که با برداشته شدن تحریمهای هسته‌ای شورای امنیت و تحریمهای یکجانبه ایالات متحده، دولت ایران امکان دسترسی به حوزه‌های تجاری، مالی، فن‌آوری و انرژی را به راحتی کسب خواهد نمود. به علاوه دولت یازدهم با رفع تحریمها می‌توانست تحول شگرفی را در صنعت هوایی و ایمنی برای ملت ایران به ارمغان آورد. اما با پیروزی ترامپ در انتخابات و خروج آمریکا از برجام، دولت حسن روحانی با مشکلات اقتصادی در داخل و انزوای سیاسی در ناحیه مواجه شد. ورود او به کاخ سفید و کنار گذاشتن سیاست مباحثات اواما (با نظام جمهوری اسلامی ایران)، باعث خشنودی برخی از جناحهای اصولگرا در داخل و شادی برخی از حکام منطقه‌ای گردید (ساجدی، ۱۳۹۷: ۲۱۱). تغییر پارادایم در سیاست تحریم نتیجه نوآوری‌ها و ابتکارات وزارت خزانه‌داری و آژانس‌های تابعه آن نظیر اداره کنترل اموال خارجی (اوفک)، واحد اطلاعات مالی (فینسن)، اداره تروریسم و اطلاعات مالی و غیره است. اگر تا سال‌های

آغازین این قرن، سیاست خارجی آمریکا در حصار چهارضلعی کاخ سفید و شورای امنیت ملی، وزارت خارجه، وزارت دفاع و سیا بود، اینک خزانه داری به ضلع پنجم این حصار بدل شده است. این تحول بنیادین مورد غفلت بسیاری از ناظرین قرار گرفته تا جایی که برخی معتقدند: حتی در داخل دولت آمریکا، نقش خزانه داری در جنگ‌های مالی، قدرت آن و کارآمدی استراتژی‌های آن کمتر مورد توجه قرار گرفته است (نوری، ۱۳۹۹: ۱۱۱).

درواقع، توافق هسته‌ای برای برخی از کشورهای خاورمیانه (اسرائیل و عربستان) که نگاه مثبتی به اعمال ایران نداشتند، بسیاری‌نگران‌کننده بود. سرانجام در تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۷ ترامپ خروج آمریکا را از برجام اعلام نمود که مورد انتقاد دولت روحانی و دیگر اعضای برجام قرار گرفت. با توجه به اقداماتی که در خصوص برجام و در عرصه سیاست بین‌الملل یعنی خروج آمریکا از آن صورت گرفت، نوسانات زیادی در اقتصاد مالی و پولی ایران بوجود آمد. برجام که یک توافق چند جانبه و در سازمان ملل ثبت گردیده بود، باعث شده بود که درآمد نفتی ایران دوباره احیاء گردد و تأثیر فراوانی بر بخش اقتصادی ایران گذارد. اما با خروج آمریکا از برجام و تهدیدهای آمریکا مبنی بر از سرگیری تحریمها، اقتصاد ایران دچار نابسامانی و تغییر و تحولاتی شدید شده است که این مسئله به وضوح در اوایل سال ۱۳۹۷ تا کنون در بازارهای مالی ایران مشاهده می‌شود (ساجدی ۱۴۰۱: ۱۳۹۸). و حوزه امنیت ملی را با چالش روبرو کرده است.

آثار منفی تحریم‌های اقتصاد بر امنیت ملی را می‌توان چنین برشمرد:

- ۱- از میان رفتن امنیت شغلی افراد که خود به گونه‌ای سبب از میان رفتن رفاه فرد و خانواده خواهد بود و به طور کلی امنیت ملی را با چالش روبرو می‌کند.
 - ۲- افزودن شکاف میان ثروتمندان و فقیران جامعه
 - ۳- گسترش سودجویی و سودپرستی در جوامع و مادی‌گرایی بیشتر فرهنگ‌ها و پیامد بی‌تردیدش، کاهش یافتن عواطف و احساسات انسانی در جوامع.
- تحریم‌های مذکور دشواری‌های شدیدی را بر اقتصاد ایران تحمیل کرد؛ براساس ارزیابی مقامات آمریکایی، از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۵ تنها صادرات نفت ایران به میزان ۶۰ درصد کاهش یافت که از یک سوناشی از تحریم خرید نفت ایران و از سوی دیگر ناشی از ممنوعیت ارائه خدمات بانکی به درآمدهای حاصل از فروش نفت بود؛ این کاهش ۶۰ درصدی به معنای ۷ میلیارد دلار کاهش درآمدهای نفتی (عدم‌النفع) از این زمان تا توافق جامع هسته‌ای در سال ۲۰۱۵ است. همچنین، در نتیجه این تحریم‌ها تا سال ۲۰۱۵ تولید ناخالص داخلی ایران به میزان ۲۰ درصد تقلیل یافت.

چنین برداشت‌هایی از موفقیت تحریم‌های مالی منجر به «تغییر پارادایمی» در سیاست تحریم ایالات متحده شده است به گونه‌ای که اینک گزینه نخست سیاست‌های تقابلی ایالات متحده در برابر ایران، کره شمالی و حتی روسیه (البته با شدت بسیار کمتر) تحریم‌های مالی است. ریچارد نفیو در کتاب «هنر تحریم‌ها» با اشاره به تحریم‌های این سه کشور، خصوصاً تحریم‌های مالی ایران بیان می‌کند که تحریم‌ها به ابزاری ممتاز در سیاست خارجی و امنیت ملی آمریکا تبدیل شد (نفیو، ۱۳۹۷: ۱۱۲).

۳. تأثیر تحریم‌ها بر امنیت ملی

دنیای رو به جهانی سازی به عنوان جهانی توصیف می‌شود که در آن چالش‌هایی اقتصادی جایگزین چالش‌های نظامی می‌شوند و ملت‌ها برای ارتقای امنیت ملی عمدتاً بر ابزارهای اقتصادی تکیه می‌کنند (صیادزاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۳). در واقع، پس از جنگ جهانی اول و تشکیل جامعه ملل علاوه بر اینکه سازوکار تحریم برای برقراری صلح و امنیت جهانی مورد توجه قرار گرفت، از نظر گستردگی مشارکت کنندگان که شامل اعضای جامعه ملل بود نیز متحول شد و حتی در مواردی به صورت موفق از آن استفاده شد. پس از جنگ جهانی دوم و تشکیل سازمان ملل نیز این سازوکار مورد توجه قرار گرفت که در صورت تصویب شورای امنیت به مورد اجرا گذاشته می‌شود و همه کشورهای عضو ملل ملزم به اجرا و رعایت مفاد آن می‌باشند که این امر کارایی و درجه موفقیت تحریم‌های سازمان ملل را بالا می‌برد. پس از جنگ سرد استفاده از ابزار تحریم به مراتب بیشتر شده و به یک شیوه متداول، به ویژه در مواردی که به زعم شورای امنیت صلح و امنیت جهانی به خطر می‌افتد، تبدیل گشته است (مختاری، ۱۳۹۷: ۱۳۵). اما تحریم‌های اعمال شده علیه ایران در شرایط کنونی با اهداف شورای امنیت مغایرت دارد. در واقع، پس از انقلاب اسلامی قدرت‌های غربی و جهانی برای تغییر رفتار ایران، مطابق با منافع خود ابزار مختلفی علیه ایران بکار گرفته‌اند. از جمله این اقدامات که می‌توان آن را مهم‌ترین ابزار سه دهه اخیر قدرت‌ها برای تأثیر گذاری بر رفتار ایران دانست؛ تحریم است (حسنوند و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۶۸). آمریکا و اتحادیه اروپا بعد از انقلاب اسلامی به ویژه در سال‌های اخیر، به منظور دستیابی به اهدافی خاص در سیاست خارجی به طور فزاینده‌ای از سیاست تحریم اقتصادی علیه ایران استفاده کرده‌اند و بیشتر تحریم‌ها تحریم‌های اقتصادی و سیاسی علیه ایران و به پرونده هسته‌ای ایران مربوط بوده است. در استراتژی امنیت ملی ۱۷ تا ۱۲ ایالات متحده نیز چنین آمده است: ابزارهای اقتصادی نظیر

تحریم‌ها، تمهیدات مبارزه با پولشویی و مقابله با فساد و همچنین اجراسازی قوانین می‌توانند بخش‌های مهمی از استراتژی‌ها به منظور بازدارندگی، فشار و مهار رقبا باشد (US national Security strategy, 2017: 34).

با توجه به پیوستگی عمیق میان امنیت کشورها و شرایط اقتصادی، وجود امکانات و ابزارهای ارتباطی پیشرفته برای کنترل مبادلات تجاری، مالی، پولی و امکان بهره‌گیری از ابزارهای مختلف برای اعمال فشار بر اقتصاد ایران از جمله عواملی است که در کارآمدی تحریم اقتصادی علیه کشور مؤثر است (آقایی و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۰). حال با توجه به اینکه در دنیای امروز، تمامی حکومت‌های ملی از مجرای جریان سرمایه یا انتظام بخشی مستقیم نهادی، تحت تاثیر انتظام بخشی مالی هستند. یکی از اصول اساسی عمل‌گرایی از سال‌های ۱۹۸۰ به بعد این بود که دولت باید به هر قیمتی نهادهای مالی را حمایت کند (میرحیدر و میراحمدی، ۱۳۹۷: ۳۹۹). موضوع امنیت در برنامه‌ریزی اقتصادی دارای اهمیت است (مصلی نژاد، ۱۳۹۴: ۱۸۹). اندیشمندان معتقدند: اقتصاد کشور، علاوه بر نقش مالی-اقتصادی، نقش سیاسی، را نیز برعهده دارد. بنابراین، امروزه اقتصاد، منعکس‌کننده انواع برنامه‌ریزی‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، عمرانی، اجتماعی و فرهنگی در ایران است. از مهمترین اهداف دولتها، رسیدن به رشد اقتصادی و فراهم کردن خدمات عمومی و تحقق عدالت اجتماعی است. برای تحقق این اهداف باید وظایف دولتها در کنار وظایف مردم و نهادهای عمومی و غیردولتی مشخص گردد. بنابراین، کاربرد سیاست‌های ثابت سازی اقتصاد کلان، از طریق کاهش نوسانات متغیرهای بخش حقیقی، باعث کاهش بی‌ثباتی و آسیب‌پذیری‌های بخش سیاسی کشور می‌شود (هادیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۸).

تحریم؛ از جمله متغیرهای حوزه اقتصاد؛ است که با ورودش به کشور چرخه‌های تولید و توزیع رامختل کرده و تا حدودی منجر به بی‌ثباتی و آسیب‌پذیری بخش سیاسی کشور شده است. تحریم‌هایی که بر اقتصاد ایران وضع شده‌اند، علاوه بر تحریم‌های یکجانبه آمریکا شامل تحریم‌های چندجانبه و تحریم‌های شورای امنیت نیز بوده است. بنابراین، وسعت و شدت تحریم‌های بین‌المللی اعمال شده بر اقتصاد ایران بسیار زیاد است (صادقی و طیبی، ۱۳۹۷: ۴۱). آمریکا هم‌زمان تلاش کرده که با تبدیل کردن گزینه نظامی به مکملی برای تحریم‌ها و ممنوعیت‌های تجاری علیه ایران، بر تحلیل سود- هزینه ایران تاثیر بگذارد. موفقیت این راهبرد در مورد ایران تاثیر مستقیم بر موضع ایران داشته است. تغییر تحلیل سود- هزینه چین، هند و روسیه آثار خود را در کاهش صادرات نفت ایران نشان داد و این کاهش منجر به کمبود ارز خارجی

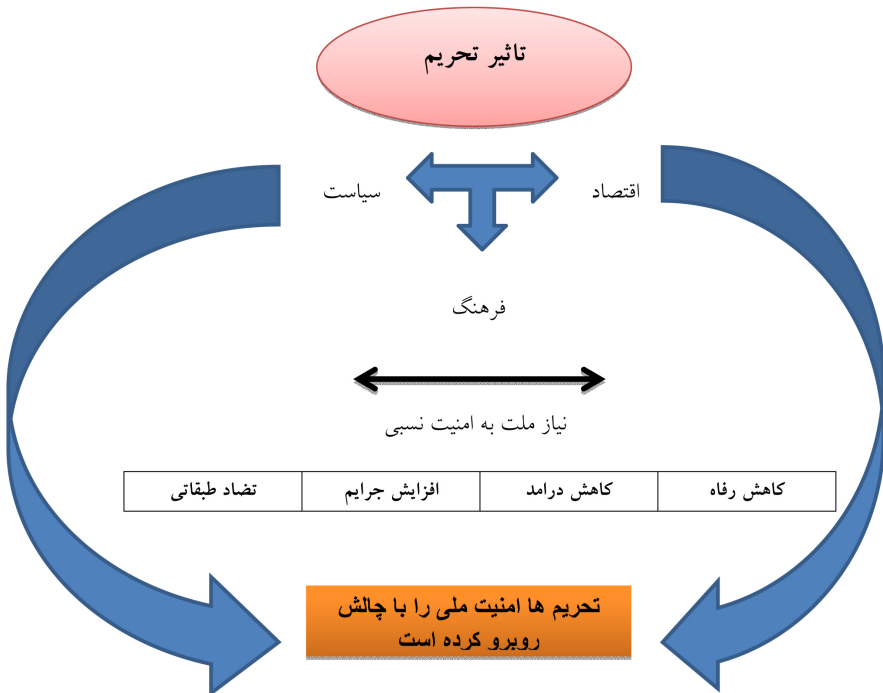

در ایران و سقوط بیشتر ریال، افزایش تورم و کسری بیشتر بودجه دولت ایران شد. بنابراین، تغییر تحلیل سود-هزینه چین، هند و روسیه از طریق افزایش فشار اقتصادی بر ایران و تهدید شدن ثبات این کشور در نهایت منجر به تغییر تحلیل سود-هزینه این کشور و تغییر موضعش در مورد برنامه هسته‌ای شد (بیات، ۱۳۹۵: ۶۱). به طور کلی، انگیزه‌ها یا اهداف مختلفی را برای اعمال تحریم مطرح کردند؛ ۱۰ تغییر رفتار کشور هدف؛ ۲. تغییر نظام و رژیم سیاسی کشور هدف؛ ۳. نشان دادن اعتراض و مخالفت با سیاست‌های کشور هدف؛ ۴. تنبیه و مجازات کشور؛ ۵. بازداشتن یک کشور از سیاستی و رویکردی خاص. موضوع اهداف تحریم کنندگان معیار مهمی در تفکیک مفهومی بین تحریم و دیگر شکل‌های کاربرد محدودیت‌های اقتصادی است (بیات، ۱۳۹۵: ۴۵). شایان ذکر است، دولت و حاکمیت در این فرایند تسلط خود را تا حدود زیادی بر واردات و صادرات در اثر تحریم‌ها از دست می‌دهند. علاوه بر تاثیر مستقیم و غیر مستقیم تحریم بر واردات و صادرات و امنیت ملی کشور، باید بیماری‌های اقتصاد ایران از جمله تورم، بیکاری، کاهش بهره‌وری و رشد پایین اقتصادی را تأثیرگذار بر امنیت ملی دانست. از همین رو، تنظیم بودجه و به طور کلی سرنوشت اقتصادی کشور مورد توجه آحاد مردم (از صاحب نظران و مدیران ارشد و برجسته سیاسی، اقتصادی، نظامی، عمرانی، اجتماعی و فرهنگی کشور گرفته تا مردم عادی) قرار دارد. در شرایط اعمال تحریم‌ها؛ با وجود اقتصاد شکننده، مقادیر بودجه عمومی دولت سوال برانگیز بوده و قطعاً تبعات نگران‌کننده‌ای برای امنیت ملی در پی خواهد داشت. ابهامات برجسته دیگر مربوط به قیمت نفت و نرخ دلار می‌باشد، بطوریکه قیمت دلار رو به افزایش است و قیمت نفت کاهش دارد، بنابراین، در ارتباط با نرخ نفت و دلار در سال‌های اخیر و این روندی که در پیش گرفته شده کشور را با بحران و اقتصاد را نابسامان‌تر و سایه تورم سنگین را بر سر مردم حاکم خواهد کرد و به تبع آن امنیت فردی و اجتماعی با توجه به مشکلات اقتصادی و عدم رفاه جمعی به خطر می‌افتند و تبعات آن دامن‌گیر قدرت و امنیت ملی هم می‌شود. افزایش قیمت حامل‌های انرژی از جمله گازوئیل، افزایش قیمت آب و برق، حذف یارانه نان و متعاقباً افزایش نرخ انواع نان، افزایش مالیات، افزایش چند برابری عوارض خروج از کشور و... موجب شکل‌گیری بحران در جامعه و فشار سنگین مالی به عموم مردم شده است. از افزایش کرایه حمل و نقل کالا و مسافر گرفته تا رشد قیمت مایحتاج مردم، افزایش هزینه‌های جاری مردم، افزایش نرخ دلار و سفرهای خارجی و ورود گران کالا با نرخ جدید دلار، افزایش قاچاق، رکود تولید و از همه ناگوارتر بحران کرونا و خاموشی کلید برق بسیاری از کسب و کارها، متأسفانه همه این موارد

زندگی مردم و حوزه‌های امنیت را با تهدید مواجه کرده است. امروزه، ارتباط مستحکمی بین امنیت ملی کشورها و اقتصاد با یکدیگر در سطوح مختلف از جمله در سطح جهانی بسیار درهم تنیده و گسترده شده است. از جمله زیان‌های تحریم آسیب‌پذیری کیفیت زندگی کشورها و در نتیجه امنیت مردم است. کشور ایران در طول دهه‌های گذشته و با پیروزی انقلاب اسلامی به علل مختلف مورد تحریم‌های مختلف کشورهای غربی قرار داشته است. برنامه هسته‌ای ایران نیز یکی از عللی است که کشورهای غربی و در رأس آن آمریکا با استناد به این فعالیتها طی سالیان اخیر و به طور مشخص از سال ۱۳۹۳ این کشور را تحت سنگین‌ترین تحریم‌های اقتصادی، اجتماعی، و سیاسی تاریخ بشر قرار داده اند؛ این تحریمها همه‌افشار جامعه ایران را هدف قرار داده است (خالدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۹۱).

شکل ۳- تاثیر تحریم‌ها بر امنیت ملی

۳-۴. عملکرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابل تحریم‌های اقتصادی

طی چند سال اخیر به ویژه طی دو سال گذشته تحریم‌های شدیدی بر ایران تحمیل شده و نتیجه آن چیزی جز افزایش نفوذ منطقه‌ای و بین‌المللی ایران و کاهش نفوذ و همراهی جهانی با اهداف آمریکا نبوده است. همین موضوع (کاهش قدرت نرم آمریکا به تبع افزایش قابلیت‌های نرم افزاری جمهوری اسلامی در منطقه و جهان) باعث گردیده که آمریکا به زعم خود تلاش نماید از تمامی امکانات خود برای کاهش قدرت و نفوذ ایران بهره برداری نماید-هدف ایالات متحده از اعمال تحریم‌ها را باید تغییر در سیاست امنیتی و راهبردی ایران دانست. تغییر در الگوهای رفتار سیاسی ایران در دوران دولت حسن روحانی، دغدغه‌های راهبردی آمریکا را متحول کرده است (مصلى نژاد، ۱۳۹۴: ۱۸۸).

در این راستا، ایالات متحده آمریکا جمهوری اسلامی ایران را در پی دست‌یابی به سلاح‌های کشتار جمعی و برهم زنده صلح و ثبات بین‌المللی معرفی نمود و تمام تلاش خود را جهت ناکامی ایران در اجرای فعالیتهای هسته‌ای و ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت به کار گرفت. همچنین آمریکا به تشدید تحریم‌های اقتصادی علیه ایران پرداخت و سعی کرد با ارجاع پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت سازمان ملل جمهوری اسلامی را منزوی سازد. با این حال علیرغم آنکه ایران به طور مستمر با تحریم‌ها و اقدام‌های قهرآمیز آمریکا مواجه بوده است، نه تنها در صحنه بین‌المللی منزوی نشده بلکه با گرایش به کشورهای جنوب شرقی آسیا کشورهای مشترک المنافع خاورمیانه و اتحادیه اروپا سعی کرده قطع وابستگی به آمریکا را نیز فراهم آورد. بر این اساس علاوه بر مقاومت و ایستادگی مردم ایران که مهم‌ترین دلیل بر بی‌حاصل بودن تحریم‌ها به شمار می‌آید اهمیت ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی ایران نادیده انگاشتن تحریم‌ها از سوی متحدان و رقبای آمریکا ضرر مالی بخش‌های اقتصادی آمریکا از عدم رابطه با ایران و از همه مهمتر بی‌اعتنایی جمهوری اسلامی ایران به تحریم‌های اعمال شده از سوی ایالات متحده تا حد زیادی موجب از میان رفتن اثربخشی تحریم‌ها شده است. به علاوه عدم رابطه با آمریکا نه تنها موجب انزوای بین‌المللی و مهار انقلاب اسلامی ایران نشده است، بلکه دستاوردهای بزرگی را نیز برای جمهوری اسلامی در پی داشته است. نخستین دستاورد؛ استقلال و عدم وابستگی اقتصادی به ایالات متحده است که وضعیت حاضر را در موقعیت معکوس با اوضاع پیش از انقلاب قرار داده است. دومین دستاورد مهمی که از عدم رابطه با ایالات متحده ی آمریکا نصیب ایرانیان شده است؛ اتکا به خود و ساخت بسیاری

از اقلام مصرفی در داخل کشور بوده که پیش از آن از خارج وارد می شد. در مواقع محاصره اقتصادی و تحریم های متعدد ملت ایران را مستعد و مبتکر ساخت و از قدرت های جهانی بی نیاز کرد (مهریان، ۱۳۹۸: ۱۴۹).

در مقابل تحریم های آمریکا ایران برای افزایش امنیت ملی، می تواند از راهبرد مقابله با تحریم در قالب راهکارهای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی استفاده کند که در شکل (۳)، برخی از این راهها نمایان است:

شکل ۴- سیاست دفاعی ایران در مقابله با تحریم ها

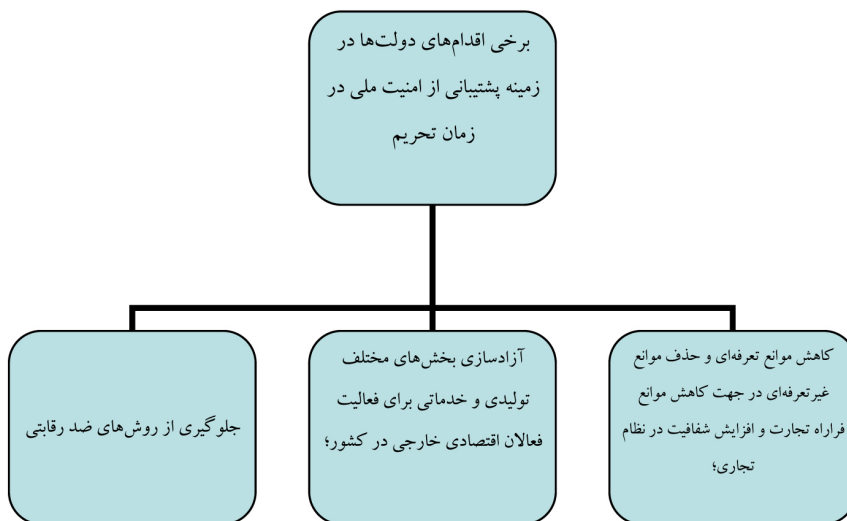

درواقع، شناخت دقیق آسیب‌پذیری‌های اقتصاد، زیربنای مسیری است که برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی ترسیم می‌شود. اهمیت این مسئله تا آنجاست که در ابلاغیه مقام معظم رهبری با عنوان سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به رؤسای قوای سه‌گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام «افزایش مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور» یکی از سیاست‌های کلی در مسیر تحقق اقتصاد مقاومتی معرفی شده است (بیات، ۱۳۹۶: ۷۸). به طور کلی، دولت می‌تواند با برنامه‌ریزی‌های هدفمند و کاهش هزینه‌های جاری خود مانند هزینه‌های پروژه‌های عمرانی، بودجه را افزایش دهد و نیازهای مردم را تأمین کند. ضمناً دولت با پرهیز از خام‌فروشی و حمایت از صادرات غیرنفتی و حضور در بازارهای جهانی و دست‌آختر با تحقق و پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی می‌تواند رشد درآمدهای ارزی کشور را بیش از پیش سرعت بخشیده و کسری مستمر بودجه را جبران کند و برای جوانان کشور اشتغال ایجاد نماید. کارزار گسترش رفاه از دشوارترین کارزارهایی است، که بر دوش دولت ایران قرار گرفته است، چندی که بود رفاه اجتماعی از یک سو و گونه‌گونه بودن گروه‌های هدف از سوی دیگر، این کارزار را دشوار و پیچیده کرده است که جز با برنامه‌ریزی دقیق و منسجم بر پایه واقعگرایی نمی‌توان راهی برای گسترش آن در نظر گرفت. اقتصاد امروز ایران، با اینکه دستخوش پیشرفت‌ها و تحت تأثیر فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی قرار گرفته و توسعه داشته، ولی با توجه به تحریم‌ها و مشکلات داخلی دچار مشکلات و آسیب‌های زیادی شده و این مشکلات اقتصادی، بر امنیت ملی در وجوه گوناگون و نوع برنامه‌ریزی‌های باز یگران دولتی و سیاسی اثرات منفی و زیان‌آوری داشته است. بر این اساس، شناخت رویکردها و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال نظام مدیریت جهانی اقتصاد، و زیرمجموعه آن یعنی نظام مدیریت بین‌المللی پول، مستلزم شناخت صحیح از جایگاه و موقعیت آن در اقتصاد جهانی است. جمهوری اسلامی ایران با توجه به ظرفیتهای بالای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود به عنوان کشوری در حال توسعه، قدرت منطقه‌ای در منطقه خاورمیانه و نیز به عنوان یک کشور در حال تبدیل شدن به یک بازیگر موثر در نظام بین‌الملل با منافع و اهداف منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. علاوه بر این، قرار گرفتن در چهارراه انرژی، نفوذ قابل توجه در کشورهای منطقه، همسایگی با ۱۵ کشور در مرزهای آبی و خاکی، قرار گرفتن در میان بیست اقتصاد برتر دنیا، دارا بودن ظرفیتهای اقتصادی و نیروی انسانی تحصیل کرده گسترده، دارا بودن مقام چهارم ذخایر نفت خام جهان و نیز دارا بودن رتبه اول در زمینه ذخایر گاز جهان، موقعیت خاصی به آن بخشیده است (شهابی و شاه بیگ، ۱۳۹۶: ۷۳-۷۴). به طور کلی، تحریم‌ها زمانی بر امنیت ملی تأثیر منفی شدید دارد که

اقتصاد ایران در اثر وابستگی مستحکم به درآمد نفتی؛ با کاهش قیمت نفت و دچار بحران مالی شود. همچنین، تراز منفی صادرات که این خود به علت نیاز به واردات بیشتر زمینه‌ای برای تأثیر تهدید می‌باشد. وابستگی صنایع مادر به واردات و نرخ بالای تورم و بیکاری از جمله مهمترین آثار تحریم‌های اقتصادی در ایران امروز است. آنچه مسلم است گسترش تحریم‌ها همانطور که می‌تواند کاستی‌هایی را برای توسعه پایدار کشور مورد تحریم تحمیل نماید، به طور متقابل هزینه‌هایی به مراتب سنگین‌تر را نیز به کشور تحریم کننده وارد می‌کند. نخستین مرحله در رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی در ایران، شناخت آسیب‌پذیری‌های اقتصادی است که زمینه را برای افزایش استقلال اقتصادی و کاهش تأثیرات منفی کشورهای دیگر بر رشد آماده می‌کند. آسیب‌پذیرهای اقتصاد ایران در سه حوزه وابستگی به سرمایه‌گذاری خارجی در بخش انرژی، وابستگی به صادرات نفت و واردات مواد پتروشیمی، به ویژه بنزین مهمترین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در سال‌های اخیر هستند. تأثیرات تحریم‌ها در این سه حوزه منجر به فشار اقتصادی به ایران شده است؛ بنابراین، در نخستین گام برای تحقق اقتصاد مقاومتی باید در راهبردی بلندمدت، وابستگی در سه حوزه مطرح شده را کاهش دهیم (بیات، ۱۳۹۶: ۷۸).

شکل ۵- برخی اقدام‌های دولت‌ها در زمینه پشتیبانی از امنیت ملی در زمان تحریم

۵- نتیجه‌گیری

در این مقاله، علاوه بر رابطه متقابل امنیت ملی با تحریم‌های اقتصادی، سیاست دفاعی ایران در برابر تحریم‌ها مورد بررسی قرار گرفت که بر اساس آن با شناسایی مهم‌ترین وظایف دولت‌ها در قبال ملتشان در حوزه امنیت اقتصادی، با توجه به اینکه تحریم‌ها و امنیت ملی هر یک می‌تواند دیگری را تضعیف یا تقویت کند، لزوم ترکیب منطقی سیاست‌های تجاری و حمایت‌های مقتضی در کشورمان، به‌ویژه از طریق هم‌گرایی با ترتیبات تجاری بین‌المللی، همچون سازمان جهانی تجارت به‌منظور تحقق مهم‌ترین اهداف جنبه‌های اقتصادی امنیت ملی، یعنی توسعه و رفاه اقتصادی تأکید شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، تحریم‌های اقتصادی، علاوه بر اینکه بر امنیت ملی آثار تخریبی دارد (از جمله آنها می‌توان به تشدید جدال طبقاتی، دو قطبی شدن جوامع و تهدید امنیت اجتماع در اثر دسترسی بدون برنامه‌ریزی به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و تهدید ارزش‌های جامعه و تخصیص سرمایه بدون توجه به نیازهای مردم اشاره کرد). زمینه‌های اتحاد و خوداتکایی را فراهم می‌کند؛ البته با رعایت موازین و قوانین مربوطه. نخستین مرحله در رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی در ایران، شناخت آسیب‌پذیری‌های اقتصادی است که زمینه را برای افزایش استقلال اقتصادی و کاهش تأثیرات منفی کشورهای دیگر بر رشد آماده می‌کند. آسیب‌پذیرهای اقتصاد ایران در سه حوزه وابستگی به سرمایه‌گذاری خارجی در بخش انرژی، وابستگی به صادرات نفت و واردات مواد پتروشیمی، به ویژه بنزین مهم‌ترین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در سال‌های اخیر هستند. تأثیرات تحریم‌ها در این سه حوزه منجر به فشار اقتصادی به ایران شده است؛ بنابراین، در نخستین گام برای تحقق اقتصاد مقاومتی باید در راهبردی بلندمدت، وابستگی در سه حوزه مطرح شده را کاهش دهیم. همچنین، تحریم‌های بین‌المللی، نوسان‌هایی نرخ ارز، نقدینگی، نرخ سود سپرده بانکی، درآمدهای حاصل از فروش نفت و درآمدهای مالیاتی از عوامل تأثیرگذار بر نرخ تورم بوده‌اند. این مشکل اقتصادی به‌طور غیر مستقیم بر امنیت ملی آثار منفی داشته و رفاه ملت را با معضل روبرو کرده است. بنابراین، برای ایجاد و استحکام پایه‌های امنیت ملی، به‌منظور مهار تورم قبل از اتخاذ هر سیاستی باید اصلاحات ساختاری در اقتصاد ایران انجام شود. علاوه بر تأثیر مستقیم و غیر مستقیم تحریم بر واردات و صادرات و امنیت ملی کشور، باید بیماری‌های اقتصاد ایران از جمله تورم، بیکاری، کاهش بهره‌وری و رشد پایین اقتصادی را تأثیرگذار بر امنیت ملی دانست. با توجه به آنچه گذشت، می‌توان گفت، دولت در حوزه امنیت اقتصادی در اساس دو وظیفه عمده مستقیم در قبال مردم بر عهده دارد؛ اول، تأمین محیط لازم

برای گسترش و پیشرفت بخش‌های مختلف اقتصادی، دوم، ایجاد و برقراری شرایط رفاه اقتصادی آحاد جامعه از نظر برخورداری از امکان مصرف با کیفیت‌ترین کالاها و خدمات در بهترین شرایط، و به‌طور مشخص، با نازل‌ترین قیمت‌ها. ابزارهای مالی را می‌توان در قالب معافیت‌های مالیاتی و تأمین نهاده‌های یارانه‌ای خلاصه کرد. برقراری سازوکارهای نظام بازار آزاد به‌منظور افزایش رقابت میان عرضه‌کنندگان کالا و خدمات و در نتیجه افزایش حق انتخاب مردم به‌عنوان مصرف‌کنندگان در جهت برخورداری از بهترین شرایط، از جمله بالاترین کیفیت و پایین‌ترین قیمت‌ها. این امر لاجرم مستلزم آزادسازی نظام اقتصادی و به‌طور مشخص نظام تجاری کشور، به‌منظور کاهش یا حذف موانع ورود محصولات و کالاهای خارجی خواهد بود. در این راستا می‌توان به راهکارهایی از جمله- تقویت تولیدات داخلی و ایجاد نهضت مصرف کالای داخلی؛ - ایجاد و مدیریت یک نظام مالیاتی قوی؛ - خارج شدن از صادرات تک محصولی و تنوع بخشیدن به صادرات غیر نفتی؛ - فرهنگ سازی با تکیه بر اصل هوشیاری جامعه برای مقابله با جنگ نرم امریکا، اشاره کرد.

فهرست منابع

- آقای، مجید، مهدیه رضاقلی زاده و مجید محمد رضایی (۱۳۹۷). بررسی تأثیر تحریم‌های اقتصادی و تجاری بر روابط تجاری ایران و کشورهای شریک عمده تجاری، مطالعات راهبردی، شمره ۲۸، دوره ۸.
- آرگیدنز، جان و بوریمر (۱۳۸۱). سیاست پست مدرنیته. ترجمه منصور انصاری، تهران: انتشارات گام نو.
- ابوالحمد، عبدالحمید. (۱۳۶۸). مبانی علم سیاست. تهران: انتشارات توس.
- امینی، علی. (۱۳۸۳). جهانی شدن؛ پیشینه و چشم‌انداز. تهران: نشر دیگر.
- بیات، محسن (۱۳۹۵). جهانی شدن اقتصادی و نقش تهدید نظامی در راهبرد آمریکا برای کارآمدی تحریم ایران. سیاست، دوره ۴۶، شماره ۱.
- بیات، محسن (۱۳۹۶). تجربه تحریم؛ راهبردی برای شناخت آسیب‌پذیری‌ها و تحقق اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه راهبرد / سال بیست و ششم / شماره ۸۴ / ۱۰۸-۷۷
- pdf.11(11)20%20folder/New/(16)20%20folder/file:///D:/New
- بیلینس، جان و استیو. (۱۳۸۳). جهانی شدن سیاست: روابط بین‌الملل در عصر نوین. ترجمه ابوالقاسم راه‌چمنی. تهران: مؤسسه تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- بدیعی، مرجان و نرجس سادات حسینی. (۱۳۹۱). جهانی شدن و تحول مفهوم حاکمیت ملی. تهران: نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، شماره ۲۵.
- جانستون، رونالد. (۱۳۷۹). مسئله جا و مکان جغرافیایی (تفحصی در جغرافیای انسانی). ترجمه جلال تبریزی، تهران: وزارت امور خارجه.
- جانستون، ارجی، تیلور، پیترو و واتس، مایکل (۱۳۸۳). جغرافیاهای تحول جهانی، مترجم، نسرين نوریان، تهران: دوره عالی جنگ.
- جلالیان، عسکر. (۱۳۸۶). جهانی شدن و تاثیر آن بر ساختار جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات مشهور
- حسن پور، محمد. (۱۳۸۲). ناهمگونی قومی و امنیت ملی. تهران: پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، سال سوم، شماره ۹ و ۱۰.
- حسینی، نرجس سادات. (۱۳۹۳). کارکردهای حاکمیت ملی در عصر جهانی شدن. تهران: نشر انتخاب.

- حسنوند، علی اکبر؛ حسنوند، داریوش و نادمی، یونس (۱۳۹۷). تاثیر تحریم‌های صادرات غیر نفتی ایران، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۶(۴) <http://dx.doi.org/10.32598/JMSP.6.4.66>

- خادمی، امیر حسین؛ رهنما، محمدرحیم و داوری، الهام (۱۴۰۰). آثار تحریم‌های هسته‌ای بر کیفیت زندگی شهروندان شهر آمل، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، 53(2). DOI: 408-389. 10.22059/jhgr.2020.267762.100779

- ربیعی، علی، (۱۳۸۷). مطالعات امنیت ملی (مروری بر نظریه‌های امنیت ملی در جهان سوم)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- روشن، علی اصغر، (۱۳۸۵). فرهنگ اصطلاحات جغرافیای سیاسی و نظامی، تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).

- رسولی ثانی آبادی، الهام (۱۳۹۹). بررسی تغییر در سیاست هسته‌ای دولت یازدهم از منظر فرد گرایی تفسیری، دانش سیاسی، ۱(۱۶). ۱۶۹-۱۹۰.

- زارعی، آرمان. (۱۳۸۸). تاثیر جهانی شدن بر فرهنگ سیاسی ایران. تهران: انتشارات باز. - ساجدی، امیر، ساجدی، سینا (۱۳۹۸). خروج آمریکا از برجام و تلاطم در اقتصاد ایران. مطالعات روابط بین‌الملل، سال ۱۲(۴۳).

- ساجدی، امیر؛ قربانی، ارسلان؛ بازگیر، محمد بشیر (۱۴۰۰). تشدید تحریم‌های یک جانبه آمریکا بر جمهوری اسلامی ایران در زمان شیوع کووید ۱۹، فصلنامه علمی دانش سیاسی، سال ۱۷(۱). ۸۷-۱۰۸.

- شریعتی فیض آبادی، مهدی (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی دیپلماسی ورزش در توسعه روابط خارجی ایران و کشورهای منتخب، دانش سیاسی، ۱۵(۱). ۱۲۵-۱۴۸

- شمعی زاده، امیر حسین؛ حمزه پور، مهدی و رحیم اف، حمید رضا (۱۴۰۰). نقش ساختارهای مالی بر تقویت امنیت ملی در دوره صفویه، دانش سیاسی ۱۷(۱). ۱۰۹-۱۲۸

- شولت، یان آرت. (۱۳۸۲). نگاهی موشکافانه بر پدیده جهانی شدن. ترجمه مسعود کرباسیان، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

- شهبابی، سهراب و حسن شاهبیگ (۱۳۹۶). بحران جهانی ۲۰۰۸ و رویکردهای جمهوری اسلامی ایران در قبال مدیریت بین‌المللی پول، فصلنامه سیاست خارجی سال سی و یکم، شماره ۳. - فریدمن، توماس (۱۳۸۸). جهان مسطح است: تاریخ فشرده قرن ۲۱، ترجمه احمد عزیزی،

تهران: انتشارات هرمس.

- فراگزلو، محمد. (۱۳۸۱). جهانی شدن و تنوع فرهنگ‌ها. مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۱۸۱-۱۸۲.

- قالیباف، محمدباقر. (۱۳۸۲). تحلیل سیستمی امنیت اجتماعی و راهبردهای مدیریت آن. تهران: مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، معاونت ناجا، شماره ۱.

- کارل، تری لین (۱۳۹۰). معمای فراوانی؛ رونق‌های نفتی و دولت‌های نفتی، ترجمه جعفر خیرخواهان، چاپ دوم، تهران: نشر نی.

- کاظمی، علی اصغر. (۱۳۸۴). روابط بین‌الملل در تئوری و عمل. تهران: نشر قومس.

- عادل عبد الحمید علی (۱۳۷۹). جهانی شدن و آثار آن بر کشورهای جهان سوم، ترجمه مهندس سید اصغر قریشی، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره یازدهم و دوازدهم، مرداد و شهریور ۱۳۷۹، صص ۱۵۳-۱۵۲.

- عبداللهی، عبدالله و الهیاری، خدیجه. (۱۳۸۲). فرآیند جهانی شدن در چالش با امنیت اجتماعی (رهیافتی فضایی). تهران: مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی. شماره اول.

- صیادزاده، علی، فرجام نیا، ایمان، حجاریان، عقیفه، طاهری، بهمن (۱۳۹۲). اثر کسری بودجه بر امنیت اقتصادی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۶۰

- صادقی، احمد. (۱۳۷۹). جهانی شدن: فرسایش اقتدار و تحول دولتی. فصلنامه سیاست خارجی، شماره ۱۲.

- صادقی، عبدالرسول و طیبی، سیدکامیل (۱۳۹۷)، اثرات تحریم‌های بین‌المللی و سایر عوامل تاثیر گذار بر نرخ تورم در ایران، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره ۷۴.

- طباطبایی موتمنی، منوچهر. (۱۳۸۰). حقوق اساسی. تهران: نشر میزان.

- میرحیدر، دره و میراحمدی، فاطمه سادات (۱۳۹۷). سیر اندیشه در جغرافیای سیاسی سنتی و مدرن، تهران: انتشارات دانشگاه تهران

- محمودپناهی، محمد رضا. (۱۳۸۹). چالش‌های اسلام سیاسی و غرب. تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

- مرتضوی، اسدالله. (۱۳۸۹). جهانی شدن حقوق و حاکمیت ملی. تهران: نشر پایان.

- معصوم‌زاده کیائی، میراحمد، (۱۳۷۹). حاکمیت دولت‌ها در عصر شرکت‌های چندملیتی.

مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۵۶-۱۵۵.

- مویبر، ریچارد. (۱۳۷۹). درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی. ترجمهٔ درّه میرحیدر، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- مهربان، احمد (۱۳۹۸). رابطه تهدیدها و آسیبها در حوزه امنیت ملی با نگاه به تحریم (بررسی موردی قطعنامه تحریم علیه جمهوری اسلامی ایران). فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک. سال ۱۷ (۷۶).
- محمد تقی قزلسفلی، (۱۳۷۹). جهانی شدن به رویا رویی همزیستی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، به شماره یازدهم و دوازدهم، مرداد و شهریور .
- موسوی، موسی. (۱۳۹۳). رابطهٔ امنیت ملی و تجارت بین الملل مطالعهٔ موردی، امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در پرتو تجارت بین الملل. مطالعات راهبردی، دوره ۵، شماره ۱۴ - نائب، سعید و فرشاد مومنی (۱۳۹۳). تبیین آیندهٔ اقتصاد ایران : تطبیق چهار چوب نظری ۱ نهادگرایی جدید با الگوی مبتنی بر سناریو، اقتصاد تطبیقی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی سال اول، شمارهٔ اول، بهار و تابستان .
- نگرین، فیلیپ. (۱۳۸۲). جهان باز، واقعیت جهانی شدن. ترجمهٔ فریدون دولتشاهی. تهران: انتشارات مؤسسهٔ اطلاعات.
- نوبخت، محمدباقر و محمدی، حامد. (۱۳۸۷). فرایند جهانی شدن. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- نهانوندیان، محمد. (۱۳۸۳). ما و جهانی شدن. تهران: انتشارات موسسه ی اطلاعات .
- نوری، وحید (۱۳۹۹). تکوین و تکامل تحریم های مالی در سیاست خارجی آمریکا، مطالعات راهبردی، ش ۲۳ (۱).
- نفیو، ریچارد (۱۳۹۷). هنر تحریمها، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.
- والراشتاین، امانوئل. (۱۳۷۷). سیاست و فرهنگ در نظام متحوّل جهانی (ژئوپلیتیک و ژئوکالچر). ترجمهٔ پیرو ایزدی، تهران: نشر نی.
- ولی نژاد، مرتضی. (۱۳۸۲). نخستین چالش های هزارهٔ سوم: توسعهٔ پایدار جهانی شدن. مجلهٔ اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شمارهٔ ۱۸۸-۱۸۷.
- یزدان پناه، کیومرث (۱۳۹۴). جغرافیا، اقتصاد و جهانی شدن و الگوهای تأثیر گذار، تهران: دانشگاه تهران.
- هادیان، مهدی، درگاهی، حسن (۱۳۹۶). نقش سیاست های ثبات سازی اقتصاد کلان در

- ثبات ملی ایران، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره ۷۳.
- هافندرون، هلگا. (۱۳۷۱). معمای امنیت: نظریه پردازی و ایجاد قواعد در زمینه امنیت بین‌الملل، ترجمه علیرضا طیب، سیاست خارجی، سال ششم، شماره ۴، زمستان ۱۳۷۱.
- Ataev, Nordir, (2013), Economic Sanctions and Nuclear Proliferation: The Case of Iran, Thesis in Economic, Central European University, CEU Library. Hungary, Accessed June 2014. http://www.etd.ceu.hu/2013/ataev_nodir.pdf.
- Malloy, M.P.(1990). “Trade US and Sanctions Economic” VOL 1 Publishers Aspen.
- Hufbauer, Gary Clyde, Schott, Jeffrey, Elliott, Kimberly Ann and Oegg, Barbara (2007), Economic Sanctions Reconsidered, 3rd edition, New York: Peterson Institute for international economics.
- Hufbauer, G & Schott, J(2012). “Case studies in Economic sanctions and terrorism : post-2000 Sanctions isodesep ’Peterson Institute for International Economics. 24-1 PP.
- Held, D, et al. (1999). Global Transformations: Politics, Economics and Culture, Cambridge: Polity Press.
- Ohmae, k.(1995). The end of Nation state Ris of Regional Economies , New York : Free press.
- Taylor, P.J(2006) . Radical political geographies. in J. Agnew . k. Mitchell& G. Toal (eds). A companion to political geography (47-56), third Edition, Lonon, Blackwell publishing.
- Taylor, P.J. & Flint, C.(2000). Political geoghraphy: World –economy , nation –state, and locality. Fourth Edition, New york: prentice Hall.
- US national Security strategy, (2017). Accessible at: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>